

**МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР**

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай,
6 дугаар хороо, Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 08 17, Факс: (976-51) 26 24 08,
Цахим шуудан: info@cabinet.gov.mn,
Цахим хуудас: www.cabinet.gov.mn

2025.03.21 № НХ/775
танай _____-ны № _____-т

Мэдээлэл хүргүүлэх тухай

Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны 03 дугаар сарын 28-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанд “Уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилт, газрын доройтлын өнөөгийн байдал, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ”-ний талаар Монгол Улсын Ерөнхий сайдын хийх мэдээллийг хүргүүлж байна.

Хавсралт ⁹... хуудастай.

МОНГОЛ УЛСЫН САЙД,
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ
ЭРХЛЭХ ГАЗРЫН ДАРГА

Н.УЧРАЛ

000255000477

**УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ, ЦӨЛЖИЛТ, ГАЗРЫН ДОРОЙТЛЫН ӨНӨӨГИЙН
БАЙДАЛ, ЦААШИД АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЛААР
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЧУУЛГАНЫ НЭГДСЭН ХУРАЛДААНД
МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙДЫН ХИЙХ МЭДЭЭЛЭЛ**

Монгол Улс байгалийн унаган төрхөө харьцангуй хэвээр хадгалж үлдсэн дэлхийн цөөн орны нэг хэдий ч дэлхийн дулаарал, байгаль цаг уурын хувьсал өөрчлөлт, хүн амын өсөлт, нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, хотжилт зэргээс үүдэн байгаль орчны бохирдол, газрын доройтол нэмэгдэж экосистемийн тэнцвэрт байдал алдагдах эрсдэл нэмэгдэж байна.

Дэлхийн улс орнууд төлөвлөлтийн хандлагаа өөрчилж, тогтвортой, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон, нөөцийн хэмнэлттэй ногоон хөгжлийг гол зорилгоо болгож байна. Манай улсын хувьд 2024 оны Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулийн үр дүнгээр хамтарсан Засгийн газрыг байгуулж, уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицох асуудлыг тэргүүлэх чиглэл болгож, ногоон хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхээр Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамыг өөрчлөн байгуулаад ажиллаж байна.

Уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилт, газрын доройтлын өнөөгийн байдал, хэрэгжүүлж байгаа болон цаашид авах арга хэмжээний талаар товч танилцуулья.

Нэг. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн талаар:

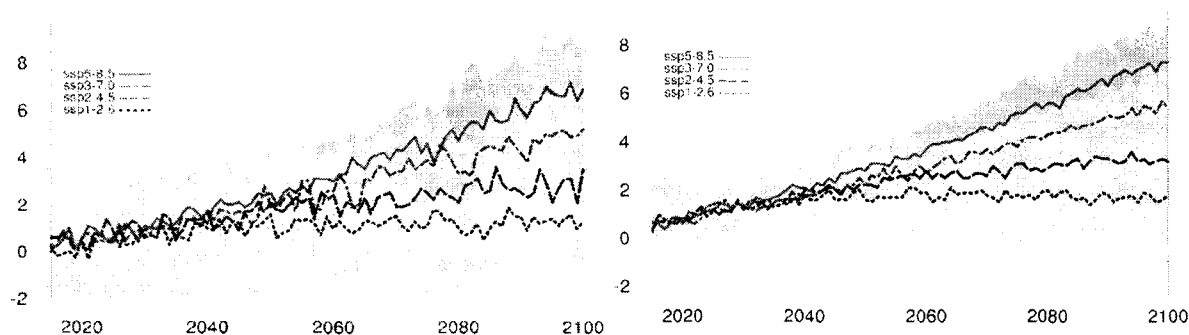
Монгол Улс газар зүйн байршил, цаг уурын онцлог, нүүдлийн соёл зэргээс хамааран нийгэм, эдийн засгийн хувьд уур амьсгалын өөрчлөлтөд эмзэг, өртөмтгий, эрсдэлтэй орнуудын тоонд орж байгааг Нэгдсэн үндэстний байгууллагын Монгол Улсын хөгжлийн төлөв байдлын шинжилгээ тайланд онцолсон байдаг. Манай орон “Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай” Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага (НҮБ)-ын суурь конвенцод 1992 онд, Парисын хэлэлцээрт 2016 онд тус тус нэгдэн орж, уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг авах арга хэмжээг эрчимжүүлэх, өөрчлөлтөд дасан зохицох чадварыг сайжруулах, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулахад хувь нэмэр оруулах зорилт тавьсан.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт “Нүүрстөрөгч багатай, бүтээмжтэй, хүртээмжтэй ногоон эдийн засгийг хөгжүүлж, 2050 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгарал, шингээлтийн зөрүүг тэглэх олон улсын хүчин чармайлтад хувь нэмэр оруулах” зорилтыг тусгаж, Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт уур амьсгалын өөрчлөлтийн үндэсний зорилтыг шинэчилж, ногоон эдийн засаг, ногоон хөгжлийн стратегийг хэрэгжүүлэх, нүүрстөрөгчийн зах зээлийг хөгжүүлж, ногоон санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн салбар дундын зохицуулалтыг хангах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхээр ажиллаж байна.

Уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр манай орны агаарын жилийн дундаж температур сүүлийн 80 гаруй жилийн хугацаанд 2.4 хэмээр дулаарч, улсын хэмжээнд 832 нуур ширгэж, мөсөн голын талбай 29.9 хувиар багасаж, нийт нутаг дэвсгэрийн 76.8 хувь нь цөлжилт, газрын доройтолд өртөж, ус, цаг агаарын гаралтай аюулт үзэгдэл, ган, зудын давтамж нэмэгдэх зэрэг сөрөг үр дагавар бий болж байна.

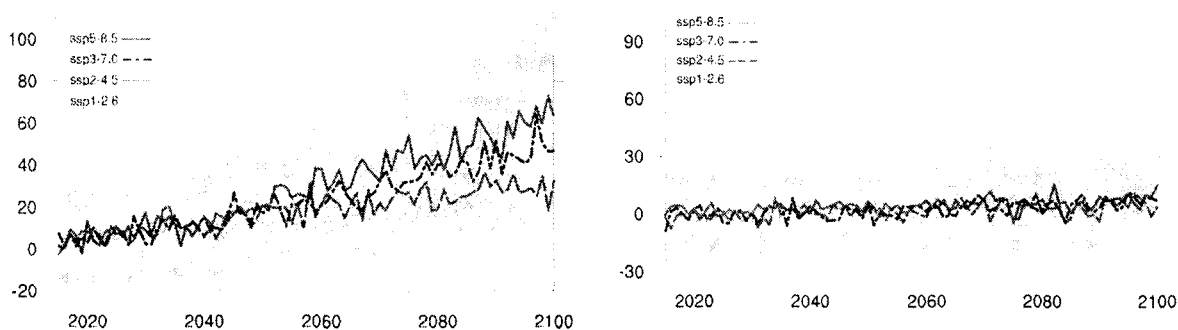
Уур амьсгалын өөрчлөлтийн 2100 он хүртэлх ерөнхий төлөвөөс үзэхэд улирлын агаарын температур тогтвортой нэмэгдэж дулаарах хандлагатай бөгөөд өөрчлөлтийн тоон утга 2030 оны үед 0.7-1.4 хэм, 2050 оны үед 1.1-2.9 хэм, 2080

оны үед 1.2-6.5 хэмээр тус тус нэмэгдэж, жилд хүйтэн өдөр 8.8-36.9 хоногоор багасах, зун хэт халалт 2.8 хоногоор нэмэгдэх, өвөл хэт хүйтрэлт 2.6 хоногоор буурахаар байна.

Зураг 1. Өвөл, зуны хур тунадасны ирээдүйн өөрчлөлт

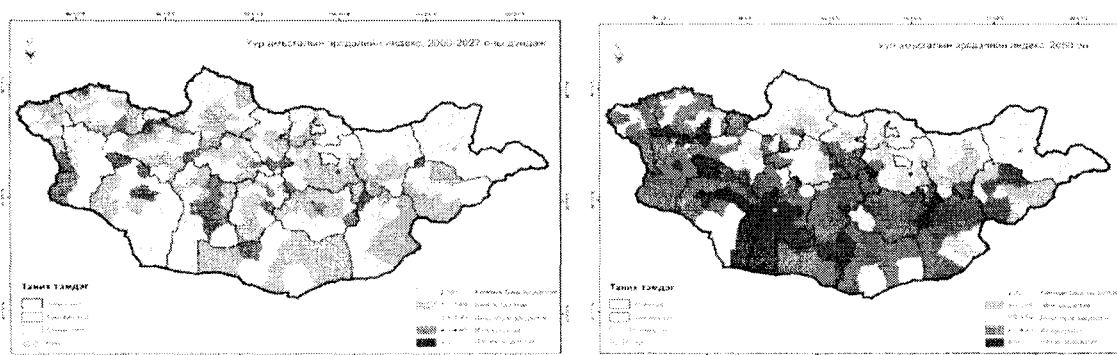
Хур тунадасны хувьд өвлийн улиралд харьцангуй их (8.7-55.4%), намар болон хаврын улиралд ялимгүй их, зуны тунадас өөрчлөлтгүй байхаар байна.

Зураг 2. Өвөл, зуны хур тунадасны ирээдүйн өөрчлөлт

Уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой Монгол орны байгалийн нөөц, нийгэм эдийн засгийн салбарын өнөөгийн эмзэг байдал, ирээдүйн эрсдэлийн үнэлгээгээр аялал жуулчлалаас бусад салбаруудад 1-2 ангиллаар эрсдэлтэй түвшинд шилжихээр байна.

Байгалийн нөөцөөс бэлчээр хөрс, ойн нөөц, цэвдэг, мөстөл мөсөн гол, нийгэм эдийн засгийн салбараас мал аж ахуй, газар тариалан, дэд бүтэц зэрэг салбарт эмзэг байдлын индексийн үзүүлэлт 0.23-0.38-аар нэмэгдэхээр байна.

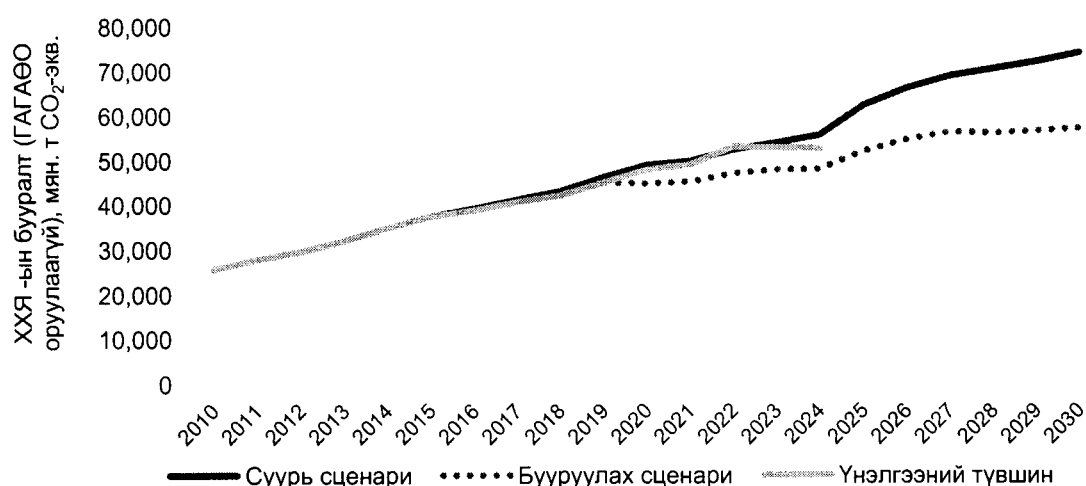

Зураг 3. Хөдөө аж ахуйн салбарын уур амьсгалын эрсдэлийн индекс

Манай улсын хувьд хүлэмжийн хийн ялгаруулалтын үнэмлэхүй хувь хэмжээ бага боловч нэг хүнд ногдох болон нэгж дотоодын нийт бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд ногдох хувь хэмжээгээр дэлхийн дунджаас 15 дахин их байна. Хүлэмжийн хийн нийт ялгарал 1990 оноос хойш 82.1 хувиар нэмэгдсэн нь хүн амын төвлөрөл, үйлдвэрлэлийн хэрэглээ, малын тоо толгойн өсөлттэй холбоотой бөгөөд нийт хүлэмжийн хийн 51.1 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар, 44.7 хувийг эрчим хүчний салбар, үлдсэн хувийг аж үйлдвэрийн болон барилга, тээвэр, хог хаягдлын салбар ялгаруулдаг.

Уур амьсгалын өөрчлөлтөд ихээхэн өртөмтгий байгаа нь ган, зудын давтамж нэмэгдэж, малчдын амьжиргаанд үзүүлж байгаа сөрөг нөлөөллөөс ажиглагдаж байна. 2023-2024 оны өвөл нутаг дэвсгэрийн 90.0 хувь нь зудын өндөр эрсдэлтэй тулгарч, 190.0 мянган малчин өрхийн амьжиргаанд хүчтэй нөлөөлсөн.

Монгол Улсын Засгийн газар Парисын хэлэлцээрийг хэрэгжүүлэх “Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмрийн зорилт”-ыг 2019 онд баталж, хүлэмжийн хийн ялгарлыг 2030 он гэхэд 22.7 хувиар буюу 16.8 сая тонн нүүрстөрөгчтэй дүйцэхүйц хэмжээгээр бууруулах зорилт тавьсан. 2020-2024 оны хэрэгжилтийн үнэлгээгээр эрчим хүч, тээвэр, барилгын салбарт хамаарах хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах зорилтын хэрэгжилт 39.7, мал аж ахуй, газар тариалантай холбоотой зорилт 53.9-59.7, ой, усны нөөцийг хамгаалах зорилт 70.0-98.3, биологийн олон янз байдлыг хамгаалах зорилт 70.6, байгалийн гамшигтай холбоотой зорилт 65.0, нийгмийн эрүүл мэнд 83.6, нийгмийн хамгааллын зорилт 43.1 хувьтай байна.

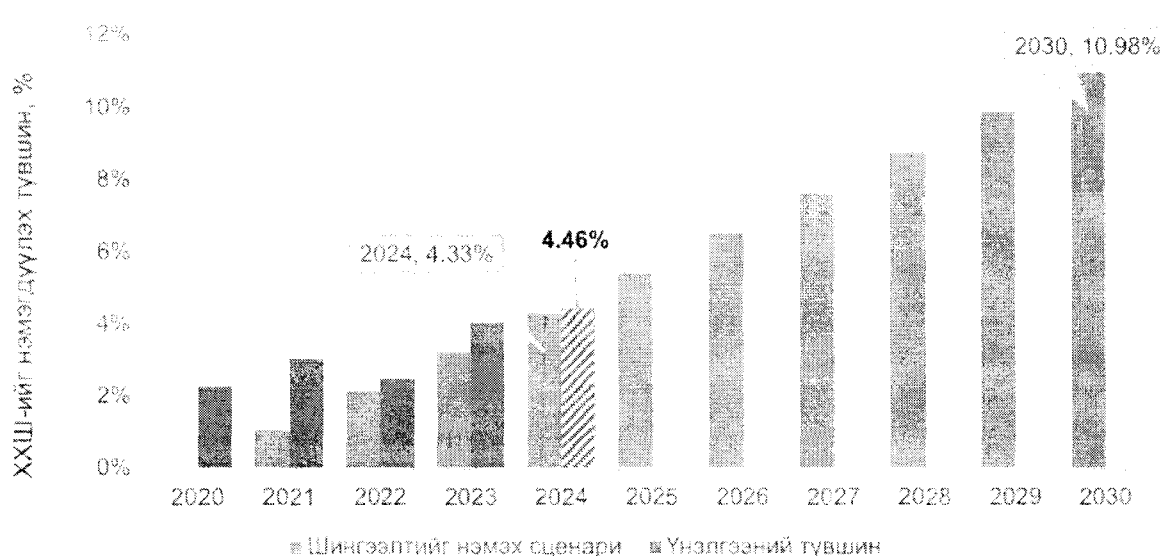

Зураг 4. Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмрийн зорилтын
2020- 2024 оны хэрэгжилтийн үнэлгээ

Тухайлбал: 2017-2024 онд Сайншанд, Цэций салхин цахилгаан станц болон 12 байршилд нарны станцыг ашиглалтад оруулж сэргээгдэх эрчим хүчний нийлбэр хүчин чадлыг 2016 онтой харьцуулахад 4 дахин нэмэгдүүлсэн. Сэргээгдэх эрчим хүчний суурилуулалт, эрчим хүчний үр ашгийг дээшлүүлэх арга хэмжээний үр дүнд 1042.2 мянган тонн, эрчим хүчний хэрэглээний салбар болох барилгын салбараас 353.9 мянган тонн, аж үйлдвэрийн салбараас 20.5 мянган тонн, тээврийн салбараас 227.7 мянган тонн хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулаад байна.

Архангай, Баянхонгор, Говь-Алтай, Говьсүмбэр, Дундговь, Завхан, Өвөрхангай, Хэнтий, Сүхбаатар, Төв аймгуудын төвд одоо ашиглаж байгаа хуучирсан үр ашиг муутай халаалтын зуухыг орчин үеийн 85.0 хувийн өндөр үр ашигтай зуухаар солих ажил барилга угсралтын шатанд хийгдэж байна. Эрдэнэбүрэн, Эг, Шүрэнгийн усан цахилгаан станцыг байгуулах төсөл ашиглалтад орох хугацаа хойшилсноос тус салбарын зорилтын хэрэгжилт удаашралтай байна. Харин ой, усны нөөцийг хамгаалах, биологийн олон янз байдлын хамгааллыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны зорилт 70-98.3 хувийн биелэлттэй байгаа нь 2021-2024 онд 650 булаг, шанд, рашааны ундаргын 7 эхийг хамгаалж, хөв цөөрөм 40-ийг байгуулж, гидрогеологийн дунд масштабын зураглалын ажлыг нийт газар нутгийн 17.8 хувьд хүргэж, газрын доорх усны хяналт шинжилгээний сүлжээний 325 цэгийн мэдээллийг нэгдсэн системд холбож, ойн арчилгаа, цэвэрлэгээг жил бүр дунджаар 34.0 мянган га, ойжуулалт, ойн нөхөн сэргээлтийг 10.9 сая га, заган ойн нөхөн сэргээлтийг 539 га-д хийж, Монгол орны ойн санг 8.48 хувьд хүргэсэн ажлын үр дүн юм.

Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмрийн зорилтын ойн салбарын үнэлгээний тооцоогоор 2024 онд ойн хүлэмжийн хийн шингээлтийг нэмэгдүүлсэн түвшин зорилтот түвшин 4.33%-иас бага зэрэг давж, 4.46 хувьд хүрсэн (Зураг5).

Зураг 5. Ойн салбарын хүлэмжийн хийн шингээлтийг нэмэгдүүлэх сценари болон үнэлгээний түвшин, хувиар

Азербайжан Улсын Баку хотноо 2024 оны 12 дугаар сард зохион байгуулагдсан Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн суурь конвенцын талуудын 29 дүгээр бага хурлаас улс орнууд 2030 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгарлыг 2019 оны суурь төвшнөөс 43-аас багагүй хувиар бууруулж, дэлхийн дулаарлыг 1.5°C хэмд хязгаарлах амлалтыг дахин бататгаж, хүлэмжийн хий ялгаруулдаг голлох салбарууд болох эрчим хүч, тээвэр, аж үйлдвэр, хог хаягдлын салбарын Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмрийн зорилтыг 2025 онд багтаан ахиулан шинэчлэх, хөгжиж буй орнуудад хүлэмжийн хийн тооллогын системийг сайжруулж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэхийг уриалсан.

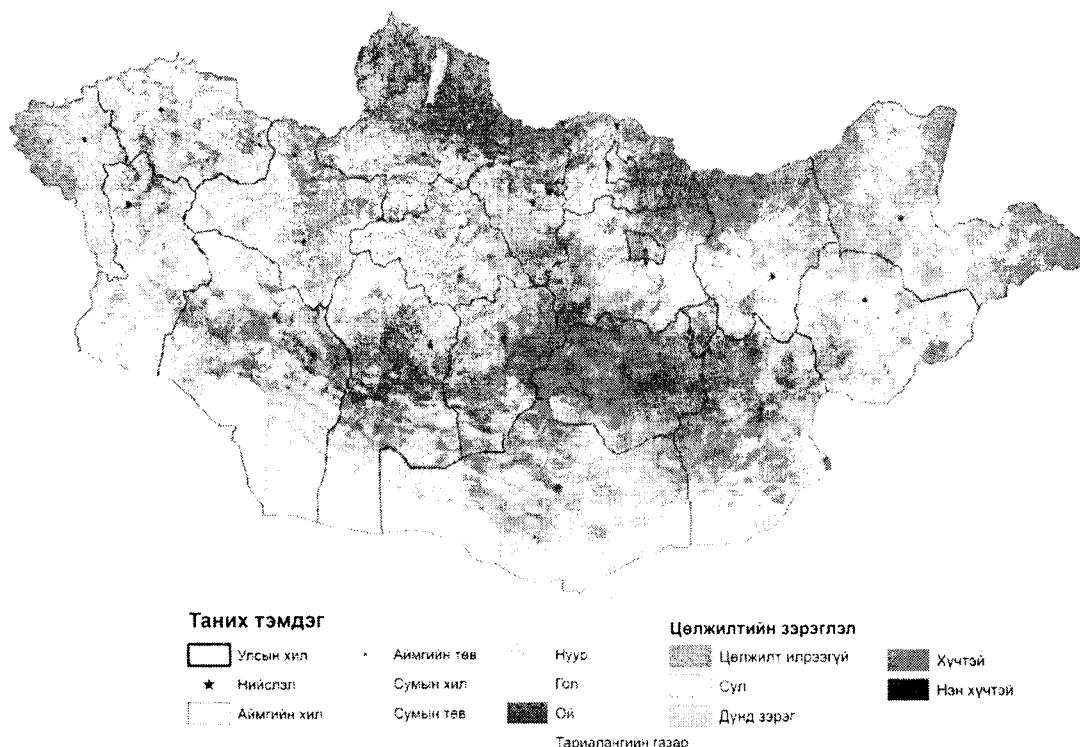
Үүнтэй холбогдуулан Монгол Улс 2035 он хүртэл эрчим хүчний салбарт сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувийг 30.0 хувьд хүргэх, эрчим хүчний алдагдлыг

9.1 хувиар бууруулж, үр ашгийг 40.0 хувиар нэмэгдүүлэх, цахилгаан авто тээврийн хэрэгслийн эзлэх хувийг 13.0 хувьд хүргэх, дулаан цахилгааны үйлдвэрлэлээс бусад хэрэглээнд түүхий нүүрсний хэрэглээг 50.0 хувиар бууруулах, аж үйлдвэрийн салбарт цемент үйлдвэрлэлийн түүхий эдийн 25.0-30.0 хувьд үнс ашиглах, хог хаягдлыг ангилан ялгах, дахин боловсруулах хувь хэмжээг 40.0 хувьд хүргэх, “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг эрчимжүүлж, түймэрт шатсан талбайн хэмжээг 30.0 хувь, хөнөөлт шавжид нэрвэгдсэн талбайн хэмжээг 41.0 хувиар бууруулах зорилтыг ахиулж, Үндэсний зорилтыг 2025 оны 2 дугаар улиралд багтаан шинэчилж, хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх шаардлагатай байна.

Хоёр. Цөлжилт, газрын доройтлын талаар:

Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Цөлжилттэй тэмцэх конвенцын нарийн бичгийн дарга нарын газраас гаргасан тодорхойлолтоор Монгол улсын нийт газар нутгийн 90.0 орчим хувь нь эмзэг бүс нутагт хамаарч, цөлжилт, газрын доройтлын үйл явцад өртөмтгий гэсэн ангилалд орсон байна.

Цөлжилтийн төлөв байдлын үнэлгээг 5 жилд тутамд хийдэг бөгөөд 1992 онд хийсэн судалгаагаар нийт нутаг дэвсгэрийн 41.3 хувьд цөлжилт илэрч байсан бол цөлжилтөд нэрвэгдсэн газар нутгийн хэмжээ жил бүр нэмэгдэж, 2020 оны байдлаар Монгол орны нийт нутаг дэвсгэрийн 76.9 хувь буюу 120.3 сая га талбай бүхий газар нутаг цөлжилтөд тодорхой хэмжээгээр өртсөн байна. Үүний 23.0 хувь буюу 30 орчим сая.га талбай цөлжилтийн хүчтэй, нэн хүчтэй зэрэглэлд хамрагдаж байна. (Зураг.6)

Зураг 6.Цөлжилт, газрын доройтлын төлөв байдал, 2020 он

Говь, хээрийн бүсийн хур тунадас багатай Говьсүмбэр, Дорноговь, Дундговь, Төв, Өмнөговь, Өвөрхангай, Баянхонгор, Говь-Алтай зэрэг аймгийн нийт нутаг дэвсгэрийн 50.0-95.0 хүртэл хувь нь цөлжилт, газрын доройтолд өртсөн судалгааны дүн гарсан.

Энэхүү судалгааг 2010 онтой (газар нутгийн 77.8 хувь цөлжилтөд өртөж, үүнээс хүчтэй, нэн хүчтэй зэрэглэлд 16.6 хувь) харьцуулахад бууралт ажиглагдаагүй, хүчтэй, нэн хүчтэй доройтолд өртсөн газрын хэмжээ нэмэгдээд байна. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр ган, хуурайшилтын давтамж нэмэгдэж цөлжилт, газрын доройтлыг түргэтгэж байна.

Хүснэгт 1. Цөлжилтөд өртсөн газар нутгийн хэмжээ, хувь (5 жилээр)

Цөлжилтийн үнэлгээ хийсэн он	Сул илэрсэн нутаг	Дунд зэрэг илэрсэн нутаг	Хүчтэй илэрсэн нутаг	Нэн хүчтэй илэрсэн нутаг	Бүгд (Хувь)
2006 он	23.0	26.0	18.0	5.0	72.0
2010 он	35.3	25.9	6.7	9.9	77.8
2015 он	24.1	29.8	16.8	6.1	76,8
2020 он	31.5	22.1	18.6	4.7	76.9

Сүүлийн 30 жилд мал сүргийн тоо толгой 3 дахин нэмэгдэж, бэлчээрийн даац хэтэрч, байгалийн ургамал нөхөн сэргэх, үрлэх боломжийг хязгаарлаж, ургамлын зүйлийн төрөл зүйл цөөрөх, зарим зүйл ургамал устах аюулд хүрч, соргог бэлчээр багасаж экосистемийн тэнцвэрт байдлыг алдагдуулж байна. Доройтсон газрын 60 гаруй хувь нь цаг агаарын тааламжтай нөхцөлд бэлчээрийн менежментийг зөв хэрэгжүүлсэн тохиолдолд 3-5 жил, хүчтэй, нэн хүчтэй доройтолд өртсөн 40 орчим хувь нь 7-10 жилд сэргэх төлөвтэйг судлаачид тогтоосон байдаг.

Улсын Их Хурлаас 2020 онд баталсан Малын тоо толгойн албан татварын тухай хуулиар малын тоо толгойд төлбөр ногдуулж эхэлсэн нь бэлчээр ашиглалтыг сайжруулах, нөхөн сэргээх, орон нутгийн хөрөнгийн эх үүсвэрийг бүрдүүлсэн давуу талтай хэдий ч тоо толгойг зохистой хэмжээнд барих эдийн засгийн хөшүүрэг болж чадахгүй байна. Монгол орны бэлчээрийн даацыг хонин толгойд шилжүүлснээр жилд дунджаар 74.3 сая толгой малтай байх боломжтой гэж судлаачид үздэг (А.Бакей, 2020) бөгөөд Үндэсний статистикийн хорооны 2024 оны тайлангаар хонин толгойд шилжүүлснээр 110.7 сая толгой мал байгаа нь даацаас 36.4 саяар хэтэрсэн байна.

Өнгөрсөн 4 жилийн хугацаанд жил бүр 200 орчим га талбайд улсын төсөв болон олон улсын төсөл, хөтөлбөрийн хүрээнд цөлжилт, газрын доройтлыг бууруулах, нөхөн сэргээх арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн. Тухайлбал: Өвөрхангай, Булган, Говь-Алтай аймагт 50 га талбайд элсний нүүлт сааруулах механик хаалт, говийн баянбүрдийг нөхөн сэргээх ажлыг 70 га талбайд, Дундговь, Говь-Алтай, Говьсүмбэр, Өвөрхангай аймагт хамгаалалтын ойн зурвас байгуулах ажлыг 800 га талбайд, Говьсүмбэр аймагт байгалийн ургамал тарих ажлыг 10 га талбайд, Баянхонгор аймагт заган ойн байгалийн сэргэн ургалтыг дэмжиж 500 га талбайг хашиж хамгаалах ажлыг тус тус хийж гүйцэтгэсэн байна. Мөн төсөл хөтөлбөрийн хүрээнд Дорнод Монголын хээрийн бүсэд газрын тогтвортой менежментийг сайжруулах хүрээнд 2024 онд Сүхбаатар аймагт ухаалаг газар тариалангийн технологийг 2317 га талбайд нэвтрүүлж, 470 га талбайд ногоон тэжээл тарьж нийт 845,981 га бэлчээрийг өнжөөх, сэлгэх, хортон мэрэгчидтэй тэмцэх арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн.

Цөлжилтөөс хамгаалах механик хаалт хийх туршилт судалгааны ажлыг Өвөрхангай аймгийн Бүрд сумын нутаг дахь “Элсэн тасархай” дахь 25.0 га талбайд хийж гүйцэтгэсэн. БНХАУ-ын буцалтгүй тусламжийн хүрээнд “Цөлжилттэй тэмцэх хамтарсан судалгааны төв” байгуулах төслийг хэрэгжүүлэхээр Нийслэлийн Хан-Уул дүүрэгт 4 га газрыг шийдвэрлэж, техник эдийн засгийн үндэслэл боловсруулах судалгааны ажлыг эхлүүллээ.

Мөн БНХАУ-ын Шинжаан-Уйгурын өөртөө засах орны Экологи газарзүйн хүрээлэнтэй хамтран Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сум, Чойр хотод цөлжилтөөс хамгаалах туршилт судалгааны суурин байгуулж, Замын-Үүдээс Чойр хот хүртэлх автозам болон төмөр замын дагуу цөлжилтийн үнэлгээ хийх хэмжилтийн багажуудыг суурилуулсан.

Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамнаас 2020 онд улсын хэмжээнд хийсэн судалгаагаар эвдэрч эзэнгүй орхигдсон 30,793 га талбай байгааг тогтоож, өнгөрсөн 4 жилийн хугацаанд 8,000 га талбайг нөхөн сэргээх зорилтын хэрэгжилт 12,117 га-д хүрсэн үр дүнтэй байна. Цаашид нөхөн сэргээлт хийгдээгүй газрын эзэн холбогдогчийг тогтоож, уул уурхай, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын улмаас эвдэрсэн газруудыг бүрэн нөхөн сэргээхэд анхаарч ажиллаж байна.

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулиар газар, ус, ой, ан амьтан, ургамлын нөөц ашигласны төлбөр 100 хувь орон нутгийн төсөвт төвлөрдөг бөгөөд 2024 онд 283.9 тэрбум төгрөг төвлөрч, 2023 оны орлогоос 30.6 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна. Нийт орлогын 57.1 хувь буюу 162.3 тэрбум төгрөг газрын төлбөр, 30.6 хувь буюу 86.9 тэрбум төгрөг усны нөөцийн төлбөр, 7.1 хувь буюу 20.1 тэрбум төгрөг ойн нөөцийн төлбөр, 5.1 хувь буюу 14.6 тэрбум төгрөг амьтны нөөцийн төлбөр, 0.1 хувь буюу 363.7 сая төгрөг ургамлын нөөцийн төлбөр бүрдүүлж байна. Энэхүү орлогын 15.0-85.0хүртэлх хувийг байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд буцаан зарцуулах хуулийн зохицуулалттай бөгөөд 2024 онд улсын хэмжээнд 47.4 тэрбум төгрөг зарцуулсан нь өмнөх оноос 6.0 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн байна.

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын 50.0 гаруй хувийг бүрдүүлж байгаа газрын төлбөрийн орлогоос хөрс, газрын доройтлыг бууруулах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах нь чухал юм.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан "Тэрбум мод" үндэсний хөдөлгөөн нь цөлжилт, газрын доройтлыг бууруулах бодит алхам болж, доройтсон газрыг нөхөн сэргээх, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицоход тодорхой үр дүнд хүрч, 2024 оны байдлаар 84 сая мод тарьж, бэлтгэл үе шатны гүйцэтгэл нь 42.4 хувьтай байна. Өнөөдрийн байдлаар улсын хэмжээнд 452 мод үржүүлгийн газар үйл ажиллагаа явуулж 124 зүйлийн 63 сая ширхэг тарьц суулгацын нөөцийг бүрдүүлсэн. Энэ нь өмнөх жилийнхтэй харьцуулахад тав дахин өссөн үзүүлэлт юм.

Мөн хөдөө аж ахуйн салбарт хэрэгжүүлж байгаа “Хүнсний хувьсгал”, “Цагаан алт” зэрэг үндэсний хөтөлбөрүүд нь мал аж ахуй, газар тариаланг эрчимжүүлэх, ядуурлыг бууруулах, цэвэр үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, газрын тогтвортой менежментийг хэрэгжүүлэх харилцан уялдаатай бодлого гэж үзэж байна. Энэ хүрээнд малын тоо толгойг бэлчээрийн даацад тохируулах, нэг малаас авах ашиг шимийг нэмэгдүүлэх, эрчимжсэн мал аж ахуйг хөгжүүлэх, атаршсан талбайг тариаланд шилжүүлэх, тэг элдэншүүлгийн технологийг бүрэн нэвтрүүлэх зэрэг газрын доройтлыг бууруулахад чиглэсэн ажлыг хэрэгжүүлж, бодит үр дүн гаргахаар ажиллаж байна.

Цөлжилт, газрын доройтлын асуудал нь нэг улс, нэг аймгийн асуудал биш бүс нутаг, цаашилаад дэлхийн хэмжээнд хурцаар тавигдаж, 196 улс орон нэгдэн орсон “Ган, цөлжилтөд ноцтой нэрвэгдэж буй орнууд ялангуяа Африкийн цөлжилттэй тэмцэх тухай” Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын конвенцид Монгол Улс 1996 онд нэгдэн орсон. Энэхүү конвенцын Талуудын бага хурал 2 жил тутам зохион байгуулагддаг бөгөөд 2024 онд Талуудын 16 дугаар бага хурал Саудын Арабын хаант Улсын Эр-Рияд хотноо зохион байгуулагдсан юм.

Талуудын 16 дугаар бага хуралд Монгол Улсын Засгийн газрын төлөөлөл оролцож, “Тогтвортой хөгжлийн төлөө тэмүүлэе: Нүүдэлчдийн өв, Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон бэлчээр” (Go sustainable: Nomadic heritage, resilient rangeland) арга хэмжээг зохион байгуулж, улс орныхоо соёл уламжлал, уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилт, газрын доройтлыг бууруулах, ногоон хөгжлийг дэмжих чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй бодлого, олон талт санаачилгыг дэлхий нийтэд танилцуулсан.

Талуудын 17 дугаар бага хурлыг Монгол Улсад 2026 онд зохион байгуулахаар бэлтгэл хангаж байгаа бөгөөд Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн сайд, Цөлжилттэй тэмцэх тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын конвенцын Гүйцэтгэх нарийн бичгийн дарга нар Монгол Улс “Талуудын 17 дугаар бага хурал” (COP17)-ыг зохион байгуулах орон болохыг баталгаажуулж, 2025 оны 02 дугаар сард Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бонн хотноо гарын үсэг зурсан.

Түүнчлэн манай улс “Бэлчээр, нүүдлийн мал аж ахуй эрхлэгчдийн олон улсын жил-2026” (IYRP 2026) санаачилгыг НҮБ-ын түвшинд батлуулж, талуудын 17 дугаар бага хурлын үйл ажиллагааг уялдуулж, “Ирээдүйн төлөөх бэлчээрийн олон улсын эвсэл”-ийг байгуулах санаачилгыг эхлүүлээд байна.

Энэхүү арга хэмжээ нь монголчуудын олон мянган жилийн турш хүн, байгалийн харилцан шүтэлцээтэй, эх болсон байгаль дэлхийгээ шүтэн амьдарч ирсэн нүүдлийн соёл уламжлал, бэлчээрийн тогтвортой менежментийг дэлхий нийтэд сурталчилж, анхаарлын төвд оруулах, олон улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд үнэтэй хувь нэмэр оруулна гэж үзэж байна.

Засгийн газрын 2025 оны 28 дугаар тогтоолоор Цөлжилттэй тэмцэх тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын конвенцын Талуудын 17 дугаар Бага хурлыг зохион байгуулах Үндэсний хороог байгуулж, хурлын бэлтгэл ажлыг нэгдсэн удирдлага зохион байгуулалтаар хангах чиг үүрэг бүхий ажлын албыг Гадаад харилцааны яамны дэргэд ажиллуулж байна.

Гурав. Уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилт газрын доройтлыг бууруулах чиглэлээр цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар:

1. Уур амьсгалын өөрчлөлтийг тэсвэрлэх, дасан зохицох чадварыг сайжруулах, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах, шингээлтийг нэмэгдүүлэх олон улсын гэрээ, конвенцоор хүлээсэн үүргийг хэрэгжүүлэх, нүүрстөрөгчийн зах зээлийн шинэ механизмыг Монгол Улсад нэвтрүүлэх, уур амьсгалын өөрчлөлтийн санхүүжилтийг улс, орон нутгийн төсөвт тусгаж хэрэгжүүлэх, эрх зүйн зохицуулалтыг бүрдүүлэхээр анхдагч хуулийн төслийг боловсруулж байна.

2. Байгаль орчны тэнцвэрт байдлыг хангаж хөрсний үржил шим, чийгийг хамгаалах, механик эвдрэлээс сэргийлэх, соргог бэлчээрийг хамгаалж, байгалийн

бүс бүслүүрийн онцлогт тохируулан доройтсон газрыг нөхөн сэргээх салбар дундын уялдаа холбоог сайжруулах чиглэлээр Хөрс хамгаалах, цөлжилттэй тэмцэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулж байна.

3.Цөлжилтийг бууруулах, доройтсон газрыг сэргээх чиглэлээр иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагын санал, санаачилгыг дэмжих урамшууллын механизм, эдийн засгийн хөшүүргийг бүрдүүлэх чиглэлээр Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуулийн дагуу 1 хувийн татварын хөнгөлөлтөд хамруулах шаардлагыг салбарын яамнаас батлан хэрэгжүүлж эхлээд байна.

4.Бүсчилсэн хөгжлийн татварын бодлогын хүрээнд Малын тоо толгойн албан татварын тухай хуульд бэлчээр хамгаалах арга хэмжээг нарийвчлан тусгаж, татварыг байгалийн бүс бүслүүрийн онцлог, малын төрлөөр ялгавартай шинэчлэн тогтоож, бэлчээрийн даацаас хэтэрсэн тохиолдолд бэлчээр, усны нөөц ашигласны төлбөр тооцох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

3.Тусгай хамгаалалттай газрын хэмжээг 2030 он гэхэд нийт нутгийн 30 хувьд хүргэх зорилтын хүрээнд ойн сан, хүлэрт намаг бүхий газар, гол мөрний урсац бүрэлдэх эхийг хамруулсан 35.1 сая га талбайг улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж байна.

4.Улс орны нийгэм, эдийн засгийн чухал салбаруудыг цаг агаарын гэнэтийн аюул болох үер, аянга, мөндөр, хүчтэй салхинаас хамгаалах, эрт сэрэмжлүүлэх, эрсдэлийг бууруулах зорилгоор улсын нутаг дэвсгэрийг бүрэн хамарсан цаг уурын радарын станцын сүлжээ байгуулах явдал чухал байна.

5.Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын 15-аас доошгүй хувийг хөрсний бохирдол, цөлжилт газрын доройтлыг бууруулах арга хэмжээнд жил бүр зарцуулж, хуулийн хэрэгжилтийг бүрэн хангуулах чиглэлийг аймаг, нийслэлийн хэмжээнд анхаарч ажиллах шаардлагатай байна.

6.Бэлчээрийг зохистой ашиглах, хамгаалах талаарх хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах, бэлчээрийн газрын хүлэмжийн хийн шингээлтийг нэмэгдүүлэх, нүүрстөрөгчийн зах зээлд оролцох эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгож, санхүүгийн олон талт эх үүсвэрийг бүрдүүлнэ.

Монгол Улсад 2026 онд Цөлжилтийн конвенцын Талуудын 17 дугаар бага хурлын зөхион байгуулах болон дээрх асуудлуудыг шийдвэрлэхэд Улсын Их Хурлын дэмжлэг, Засгийн газар, төрийн болон төрийн бус байгууллага, судалгаа шинжилгээний байгууллага, иргэд, хувийн хэвшил, малчид, тариаланчдын хамтын оролцоо, үүрэг хариуцлага, хүчин чармайлт чухал гэдгийг онцолж байна.